

**Оксана Василівна Войтович,**  
 викладач кафедри педагогіки і психології (дошкільної та корекційної),  
 Рівненський державний гуманітарний університет,  
 вул. Остафова 29а, м. Рівне, Україна

## ЕМОЦІЙНА КУЛЬТУРА В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

У статті розглядається проблема формування емоційної культури вихователя, зокрема, її значення у становленні готовності студентів до професійної діяльності. Уточнено зміст понять «емоційна культура», «компоненти емоційної культури», «педагогічна культура вихователя». Здійснено аналіз психолого-педагогічних досліджень проблеми.

**Ключові слова:** емоційна культура вихователя, компоненти емоційної культури, професійна підготовка майбутніх вихователів, педагогічна культура вихователя.

**Постановка проблеми.** У сучасній освітній практиці пріоритетним є інтелектуальне освоєння професійно значущих знань, умінь і навичок, при цьому набагато менше уваги приділяється розвитку особистісних якостей, необхідних для ефективного здійснення педагогічної діяльності. Такі тенденції формують у майбутніх спеціалістів відповідні уявлення щодо психологічного портрета педагога, який володіє професійними знаннями, але емоційно холодний, невиразний. Між тим, емоції домінують у спілкуванні, діяльності людини, виступають неодмінним супутником її життя. Відсутність емоційної культури педагога нерідко буває причиною конфліктів між вихователем і дитиною, незадоволеністю власною професійною діяльністю. Саме тому емоційна культура вихователя є запорукою встановлення позитивних відносин в системі «педагог – вихованець».

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** В останні десятиріччя увагу вчених все більше привертає проблема емоційної культури особистості (Б. Додонов, Л. Кондрашова, Л. Сбітнева, Л. Соколова, В. Сухомлинський, О. Чебикін та ін.). Так, психологічні механізми і умови формування культури емоцій студентів вищих технічних закладів освіти розглядалися у дисертаційному дослідженні С. Колот, формування емоційної культури майбутніх учителів музики досліджувала І. Могилей.

Проблема виховання у дітей емоційно позитивного ставлення до дошкільного закладу вивчалась А. Колеснік; особливості виховання емоційно-позитивного ставлення підлітків до навчання досліджувала І. Бартенева; особливості розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку в різних соціальних умовах виховання розглядала І. Сопрун. Емоційна культура майбутніх педагогів вивчалась у дослідженнях Г. Ястребової, Л. Страхової, І. Анненкової, Ф. Алексєєвої, Н. Рачковської; проблему емоційної культури учителя в теорії і практиці вищої педагогічної освіти вивчала

О. Кулеба; питання емоційної стійкості педагогів висвітлено в працях О. Семенової.

У пошуках шляхів формування емоційної культури майбутніх педагогів важливе значення мало вивчення наукових праць відомих вітчизняних та зарубіжних учених з питань підготовки майбутніх викладачів у педагогічних університетах та інститутах (Г. Беленька, А. Богущ, М. Євтух, І. Зязюн, Є. Карпова, О. Кононко, З. Курлянд, Т. Поніманська, Р. Хмелюк, О. Цокур), класичних університетах (А. Алексюк, Л. Коваль, В. Сагарда), вивчення передового досвіду професійної підготовки в зарубіжних країнах (Л. Пуховська, О. Сухомлинська, І. Тагунова).

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виявити низку протиріч: між об'єктивною необхідністю суспільства у педагогах з високою емоційною культурою та її реальним рівнем, який досить часто не відповідає потребі; між розумінням педагогом важливості реалізації особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу в усіх його аспектах і недостатнім урахуванням у педагогічній практиці емоційного стану вихованців, їх емоційної готовності до пізнавальної діяльності.

**Мета статті:** теоретично обґрунтувати роль та значення емоційної культури у професійній діяльності майбутнього вихователя; розкрити особливості емоційної культури студентів та способи її розвитку у процесі їх професійної підготовки.

**Виклад основного матеріалу.** Велика кількість педагогічних технологій, що реалізуються на сьогодні, сприяє формуванню різноманітних індивідуальних моделей особистісного зростання педагога. Особливості взаємодії впливають на емоційний стан як педагога, так і дітей, та позначаються на вираженості рівня пізнавальної активності дітей, їх комфортності, мотивах і переживаннях.

Специфіку педагогічної взаємодії в навчально-виховному процесі розкривають дослідження В. Грехнева, М. Дуранова, І. Зязюна, І. Зимньої,

І. Ісаєва, Я. Коломинського, О. Леонтєєва, В. Сластионіна та ін. У процесі педагогічної взаємодії педагог та вихованці обмінюються не тільки значущою для них інформацією, а й своїми думками, почуттями і переживаннями, тобто важливим елементом такої взаємодії є емоції. Вони, будучи найважливішим компонентом спілкування в педагогічній діяльності, дозволяють створити певний емоційний фон взаємодії педагога та учнів (І. Баєва, І. Зязюн, Я. Коломінський, В. Сухомлинський, та ін.).

Науковці (О. Сергєєва, І. Єрмакова) виділяють наступні функції емоційної складової навчально-виховного процесу: емоціогенна (поліпшення настрою, пробудження інтересу до пізнавальної діяльності, до пізнання навчального предмета); діагностична (розкриття власних резервів внутрішньої активності, можливість самовираження і самопізнання); релаксаційна (зняття або зменшення тривожності, фізичної та інтелектуальної напруги, відновлення внутрішніх сил і резервів); терапевтична (корекція взаємин, подолання труднощів у поведінці та навчанні вихованців, які виникають у спілкуванні з однолітками, педагогами та ін.) [4].

Емоційна складова навчальних занять може бути не тільки позитивною, але й негативною. Не випадково Л. Спірін розглядає емоційно-вольову занедбаність як різновид педагогічної занедбаності вихованців. При цьому під емоційно-вольовою занедбаністю автор розуміє несформованість елементарних вольових зусиль, адекватних емоційних реакцій на події, що відбуваються в житті та в освітньому закладі [5].

Психологи відзначають, що несприятливі емоційні стани педагога є «пусковим механізмом для розвитку таких негативних новоутворень особистості, як консерватизм, формалізм, конфліктність, неадекватність соціальної поведінки та ін.» [1]. Уміння вихователя діагностувати як власні, так і чужі емоційні стани, правильний вибір способу педагогічного впливу сприяють формуванню у дитини «особистісного сенсу вчення», оскільки емоції самі по собі мають мотивуюче значення [3].

Навчально-виховний процес – це процес обміну інформацією та емоціями між педагогом і дітьми за допомогою різних комунікативних та емоційних засобів. Одні педагоги, вступаючи у взаємодію з вихованцями, активізують у них пізнавальний інтерес, підтримують позитивну емоційну атмосферу, а інші педагоги вносять у взаємини з дітьми напруженість і провокують у них розвиток негативних емоцій і негативних переживань [2]. Особливу стурбованість педагогів, психологів, лікарів в останні роки викликає процес розвитку тривожних станів серед дітей в умовах освітніх закладів (В. Базарний, М. Безруких, Н. Говоров, Н. Щуркова та ін.). Зростає тенденція взаємин вихователів та дітей з негативним емоційним фоном (роздратований тон, окрики педагога, вербальна та емоційна агресія, упередженість).

Освітній заклад іноді виступає стресогенним фактором, причиною цього є низький рівень емоційної культури педагога і як результат – нездатність до емоційної взаємодії з дітьми. У результаті зростає кількість дітей з негативним емоційним станом, що викликаний неблагополуччям у взаємовідносинах з педагогами. Тому пошук психолого-педагогічних умов, що сприяють розвитку емоційної взаємодії педагога з дітьми, є необхідним в освітньому процесі вишу під час підготовки майбутніх вихователів.

Якісна емоційна взаємодія педагога з дітьми передбачає такі психолого-педагогічні умови: усвідомлення вихователем значимості ціннісного ставлення до вихованців; розвиток емпатійного їх розуміння; освоєння педагогом спеціальних психолого-педагогічних засобів, спрямованих на розвиток емоційної взаємодії.

Наше дослідження розкриває можливості нових напрямів у розвитку емоційної взаємодії педагога з дітьми, його результати можуть бути використані для діагностики здатності майбутніх педагогів до емоційної взаємодії з дітьми та її розвитку. В рамках дослідження ми визначали зорієнтованість майбутніх вихователів на формування у них емоційної культури. Усі студенти зазначили необхідність формування у них емоційної культури в межах навчальних програм університету, чітко не усвідомлюючи, які напрями роботи при цьому мають здійснюватися.

Наступним етапом дослідження стало анкетування на виявлення змісту понять, які стосуються емоційної культури. Нам вдалося з'ясувати, що такі поняття як емпатія, емоції, керування емоціями, емоційна саморегуляція не викликають певних труднощів у трактуванні. Тоді як поняття емоційної стійкості, емоційного вигорання, способів саморегуляції, емоційного самоаналізу, асертивності викликають певні труднощі. Тому необхідним є навчання студентів таким способам саморегуляції, як ознайомлення їх з різноманітними техніками самоконтролю.

Таким чином, майбутнім вихователям для здійснення їхньої професійної діяльності необхідні не лише спеціальні знання та практичні навички, а й певні особистісні якості. Тому постає питання про комплексну підготовку педагогів, яка б включала формування емоційної культури спеціалістів, оскільки емоційна культура вихователя є динамічним утворенням особистості, що характеризує емоційну спрямованість стилю професійної поведінки й проявляється у володінні механізмами керування власними емоційними станами й емоційним відгуком дітей, у прагненні до вдосконалювання свого емоційного досвіду.

Сам процес виховання емоційної культури розглядається нами як динамічний процес, що передбачає реалізацію системи певних педагогічних засобів. У якості основних ми пропонуємо емоційну рефлексію

й емоційне стимулювання. Під емоційною рефлексією ми розуміємо здатність до самоспостереження, самоаналізу процесу виникнення емоцій і способу емоційного реагування.

Результати констатувального експерименту дозволили дійти висновків, що емоційна культура майбутніх вихователів розвинена недостатньо. Розкриття принципів, з урахуванням яких здійснювався процес формування емоційної культури майбутніх вихователів, дозволив нам обґрунтувати його етапи, а також педагогічні умови, що сприяли розвитку означеної якості.

Педагогічними умовами, що забезпечують ефективність процесу формування емоційної культури, виступають наступні:

- створення сприятливого емоційного клімату в навчальному процесі;
- спрямованість професійної підготовки на формування потреби в розвитку емоційної культури; оволодіння студентами системою знань про особливості емоційної сфери особистості, вміннями і навичками емоційної регуляції навчально-пізнавальної діяльності;
- включення студентів до гуманістично-орієнтованої й особистісно-значущої діяльності шляхом застосування особистісно-орієнтованих технологій навчання, спеціально спроектованих ситуацій, що сприяють виявленню, закріпленню і розвитку емоційної культури;
- моделювання ситуацій спільної діяльності учасників педагогічного процесу як активних суб'єктів професійно та особистісно-орієнтованої взаємодії з урахуванням динаміки розвитку емоційної культури.

Процес формування емоційної культури складався з декількох етапів:

– на першому етапі відбувалось усвідомлення студентами ролі емоційної культури у професійній діяльності, пізнання особливостей власної емоційної сфери, формування мотиваційної установки на самовдосконалення і самовиховання;

– другий етап був спрямований на оволодіння студентами теоретичними й емпіричними знаннями з основ емоційної культури, розвиток емоційної виразності;

– характерною рисою третього етапу виступило застосування студентами набутих знань, умінь і навичок у навчально-пізнавальному процесі, пред'явлення вимог до себе і однокурсників згідно з соціальними вимогами до студента як майбутнього професіоналу.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект: исследования феномена / И. Н. Андреева // Вопросы психологии. – 2006. – № 3. – С. 78-86.

2. Анненкова І. П. Емоційна культура вчителя // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних

Для того, щоб реалізувати таку систему організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, яка б стимулювала розвиток у них ознак прояву кожного з компонентів культури емоцій, ми розробили спецкурс «Формування емоційної культури студентів».

Програма містить вісім взаємопов'язаних занять, які представляють собою цілісну систему, спрямовану на розвиток емоційної культури майбутніх вихователів, а саме її компонентів: мотиваційного, інтелектуально-операційного, комунікативного, емоційно-вольового.

Велику увагу приділяли актуалізації Я-зусиль студентів та мотивації їх до саморозвитку. Це досяглося шляхом побудови мети занять, формулювання чітких, однозначних ознак досягнення мети, що визнавалися студентами, а усвідомленню власних успіхів студентів допомагало обговорення досвіду після виконання вправ, підведення підсумків занять та побудова планів досягнень. Заняття проводились один-два рази на тиждень протягом 80 хвилин. Комплекс психодинамічних вправ підібрано таким чином, щоб набути навички підкріплювались з кожною наступною зустріччю на більш глибокому рівні.

Заняття були спрямовані на розвиток у студентів рефлексії власного емоційного стану. Вправи активізували символотворення та були спрямовані на пошук і відкриття в собі ресурсів експресивного самовираження, розуміння емоційного стану інших людей через аналіз їх невербальних засобів виразності. Вони мали змогу продемонструвати типовий характер встановлення взаємовідносин з іншими та вміння здійснювати самопрезентацію у групі однолітків. Спеціально змодельовані ситуації, що обмежують вплив соціальних настанов (вправи з перетворенням в істоти), допомагали студентам стати більш розкутими та природними у поведінці. В релаксаційних практикумах вони набували навичок розслаблення і саморегуляції.

**Висновки.** Емоційний настрій вихователя часто віддзеркалюється в настрої вихованців, тому потрібно, щоб поміж численних якостей загальної культури вихователя в нього був розвинений і такий її компонент, як емоційна культура. Оскільки її розвиток не формується самостійно і не залежить від стажу педагогічної діяльності, ми запропонували формувати емоційну культуру вихователів ще в процесі їхньої професійної підготовки. Дослідивши рівень емоційної культури майбутніх вихователів, ми дійшли висновку, що він не відповідає необхідному рівню, тому нами були сформульовані педагогічні умови розвитку емоційної культури, а також розроблений та апробований спецкурс «Формування емоційної культури».

умовах (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді) / І. П. Анненкова. – К., 2000. – Кн.2. – С. 318-323.

3. Богиніч О. Л. Шляхи вдосконалення системи підготовки фахівців дошкільної освіти [Електронний

ресурс] / О. Л. Богиніч // е-журнал Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2008. – №1. – Режим доступу до журн.: [http://intellect-invest.org.ua]

4. Митина Л. М., Асмаковец Е. С. Эмоциональная гибкость учителя: психологическое

содержание, диагностика, коррекция / Л. М. Митина, Е. С. Асмаковец. – М.: Филинта, 2001. – с. 59-60.

5. Спирин Л. Ф. Педагогика решения учебно-воспитательных задач / Л. Ф. Спирин. – Кострома: КГУ, 1994. – 107 с.

## REFERENCES

1. Andreeva, Y. N. (2006). Emotsionalnyy intellekt: issledovaniya fenomena [Emotional intelligence: study of the phenomenon]. *Voprosy Psikhologii – Issues of Psychology*, 3, 78-86 [in Russian].

2. Annienkova, I. P. (2000). Emotsiina kultura vchytelia [Emotional culture of a teacher]. *Moralno-dukhovnyi rozvytok osobystosti v suchasnykh umovakh (Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi) - Moral and spiritual development of individual in modern conditions (Theoretical and methodological problems of education of children and youth)*, 2, 318–323. Kyiv [in Ukrainian].

3. Bohinich, O. L. (2008). Shliakhy vdoskonalennia systemy pidhotovky fakhivtsiv doshkilnoi osvity [Ways of improving the training system of preschool education]. *E-zhurnal Pedagogichna nauka: istoriia, teoriia, praktyka, tendentsii rozvytku – e-Journal of Educational Science: history, theory, practice and trends*, 1. Retrieved from: http://intellect-invest.org.ua [in Ukrainian].

4. Mytyna, L. M., Asmakovets, E. S. (2001). Emotsionalnaya gibkost uchitelya [Emotional flexibility of a teacher]. Moscow: Filinta [in Russian].

5. Spyrin, L. F. (1994). *Pedagogika resheniya uchebno-vospitatelnykh zadach [Pedagogy of solving educational problems]*. Kostroma: KHU [in Russian].

**Оксана Васильевна Войтович,**  
преподаватель кафедры педагогики и психологии  
(дошкольной и коррекционной),  
Ровенский государственный гуманитарный университет,  
ул. Остафова 29а, г. Ровно, Украина

## ЭМОЦИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ

В статье рассматривается проблема формирования эмоциональной культуры воспитателя, в частности, ее значение в становлении готовности студентов к профессиональной деятельности. Уточнено содержание понятий «эмоциональная культура», «компоненты эмоциональной культуры», «педагогическая культура воспитателя». Осуществлен анализ психолого-педагогических исследований проблемы. Основное внимание направлено на особенности профессиональной подготовки педагога. Особое значение в этом процессе имеет формирование эмоциональной культуры будущих педагогов. Как утверждает автор, формирование эмоциональной культуры является компонентом педагогической деятельности воспитателя и включает систему знаний, умений, навыков педагога. В материалах раскрыты понятия эмоциональной культуры и психолого-педагогические условия ее развития. Проанализированы исследования по проблеме эмоционального взаимодействия педагога с детьми и проблемы эмоциональной культуры, ее основных категорий и понятий. Прослеживается взаимосвязь развития эмоциональной культуры педагога и эффективности учебно-воспитательного процесса в образовательных учреждениях. Обоснована необходимость формирования навыков эмоциональной культуры у студентов педагогических ВУЗов как неотъемлемой составляющей профессиональной подготовки воспитателя. Поскольку ее развитие не формируется самостоятельно и не зависит от стажа педагогической деятельности, автор предлагает формировать эмоциональную культуру воспитателей еще в процессе их профессиональной подготовки. В статье проанализированы те педагогические условия, которые влияют на развитие всех компонентов эмоциональной культуры студентов, а также представлены этапы их формирования. В статье приведены результаты эмпирического исследования уровня сформированности эмоциональной культуры студентов педагогических ВУЗов. Отраженное в статье исследование доказывает эффективность влияния специальных методов спецкурса «Формирование эмоциональной культуры» на развитие эмоционального взаимодействия и их составляющих у будущих воспитателей. Это было достигнуто путем построения целей занятий, сформулированных четких, однозначных признаков достижения цели, которые признавались студентами, а осознание собственных успехов студентов способствовало обсуждению опыта после выполнения упражнений, подведению итогов занятий и построению планов достижений. Занятия проводились один-два раза в неделю по 80 минут. Комплекс психодинамических упражнений подобран таким образом, чтобы приобретенные навыки подкреплялись с каждой последующей встречей на более глубоком уровне. Упражнения были направлены на поиск и открытие в себе ресурсов экспрессивного самовыражения и их активизацию.

**Ключевые слова:** эмоциональная культура воспитателя, компоненты эмоциональной культуры, профессиональная подготовка будущих воспитателей, педагогическая культура воспитателя.

*Oksana Voitovych,  
lecturer, Department of Psychology and Pedagogy  
(preschool and correctional),  
Rivne State Humanitarian University,  
29a, Ostafova Str., Rivne, Ukraine*

### **EMOTIONAL CULTURE IN PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS**

The article deals with the issue of preschool teachers' emotional culture formation as an important component of developing students' readiness for professional activity. The meaning of the concepts of "emotional culture", "components of emotional culture", "pedagogical culture of a teacher" is interpreted. The main attention is focused on the features of teachers' training. The formation of future teachers' emotional culture plays the special role in this process. Emotional state of an educator often reflects in his/her pupils' mood, that is why it is necessary to develop emotional culture among other properties of general culture of a preschool teacher. According to the author, the formation of emotional culture is a component of teachers' pedagogical activity and includes the system of their knowledge and skills. As the development of emotional culture cannot be formed on its own and does not depend on the pedagogical experience, the author offers to form students' emotional culture in the process of their professional training. In order to implement such a system of educational activity organization, which would stimulate the development of manifestation features of every component of emotional culture, a specialized course "Students' emotional culture formation" has been developed and approbated. The course includes eight interconnected lessons, which are presented as an integral system, and are oriented at the development of future preschool teachers' emotional culture, in particular, the following its components: motivational, intellectual and operational, communicational, emotional and volitional. Special attention should be focused on students' efforts and abilities, motivating them to self-development. Lessons within the course are oriented at the development of own emotional state reflection among students.

**Keywords:** future preschool teacher's emotional culture, components of emotional culture, professional training of future preschool teachers, preschool teacher's pedagogical culture.

*Подано до редакції 21.08.2015*

---